OLIY TA’LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISHING XORIJ TAJRIBASI

Murtozayev Sanjar O'tkir o'g'li
O'zDJTU da hisobchi, auditor
Umarov Fazliddin Baxriddinovich
O'zDJTU da hisobchi

Annotatsiya: Ta'lim tizimini moliyalashtirish Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida O'zbekiston davlat byudjeti xarajatlarining muhim qismlaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, byudjet xarajatlarining deyarli 40 foizi oliy ta'limga yo'naltiriladi. Turli byudjetdan tashqari jamg'armalarning aksariyat mablag'lari ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning moddiy-texnik bazasini yaxshilashga sarflanmoqda.

Kalit so’zlar: Moliyalashtirish, davlat, jamg’armalar, moliyaviy institutlar, kreditlash.

Mamlakatimizdagi oliy ta'lim sohasidagi islohotlarning ilhomlantiruvchisi, bizning shaxsimiz xalqaro savdo bozorida hali ham katta raqobatbardoshlikka ega. Buning uchun xalqaro standartlarga muvofiq malakali kadrlar tayyorlash talab etiladi. Bu maqsadga erishish uchun, birinchidan, ular xalqaro standartlarga muvofiq oliy o'quv yurtlari bilan ta'minlanishi va qo'llab-quvvatlanishi kerak qulay sharoitlar talabalar va o'qituvchilar xodimlari o'z malakalarini va ilmiy izlanishlarini oshirishlari uchun.

Shu nuqtai nazardan, ta'limni moliyalashtirishning yetarli yo'nalishlarini yaratish va uning amaliyoti bugungi kunda eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ushbu muammolarni ijobiy hal qilish uchun mamlakat yetarli ta'lim yo'nalishlarini va moliyalashtirish manbalarini joriy qilishi kerak. Ta'limni o'rganish shu tarzda yuqori rivojlangan mamlakatlar tajribasi talab qilinadi. Hozirgi ta'lim tizimi va uni moliyalashtirish usullarini tahlil qilgandan so'ng, mamlakatimizning iqtisodiy, siyosiy, moliyaviy, milliy sharoitlariga muvofiq yetarli darajada jihozlangan ta'lim tizimi va uni moliyalashtirish kerak.

Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimini moliyalashtirish usullari va imkoniyatlarida ba'zi omillar katta rol o'ynaydi. Ular quyidagilar:

- mamlakatlar iqtisodiyotining rivojlanish darajasi.
- ta'lim tizimining vazifalari.
- milliy an'analar.
- ta'lim muassasalari, menejment va ularning ixtisosligi va boshqalar.

Ta'lim tizimining milliy modelini yaratishda ushbu omillarga e'tibor qaratish lozim. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim modelining uch turini ajratib ko'rsatish mumkin:

1) Osiyo modeli;
2) Amerika modeli;
3) Evropa modeli.

Osiyo modelida va hukumatda ta'limni moliyalashtirishda xususiy sektor katta rol o'ynaydi. Maktablar minusipal organlar tomonidan ta'minlanadi, davlat oliy o'quv yurtlari soniga ko'ra xususiy muassasalar bilan tengdir. Odatda, mahalliy manbalar ta'limni moliyalashtirishda milliy manbalarga qaraganda ko'proq qismga ega.

Maktablar va o'rta maktablar hukumat tomonidan erkin ta'minlanadi, oliy ma'lumot haq evaziga beriladi. Ushbu to'lovni stipendiya yoki kreditlar bilan qoplash uchun talabalar uchun ko'p funktsiyali tizim yaratilgan.

https://wordlyknowledge.uz

Misol uchun, Yaponiyaning ta'lim tizimi davlat byudjeti uchun qulayroqdir: Yaponiyada ta'lim xarajatlari mamlakat YaIMning 5,5-6 foiziga teng. Ushbu ko'rsatkich AQSh va Buyuk Britaniyada mos ravishda 7,1 va 7,7 foizni tashkil etadi.

Ham davlat, ham xususiy oliy o'quv yurtlari foydalanilmoqda. Davlat muassasalari tabiiy-ilmiy, muhandislik va nodavlat mutaxassislarni tayyorlashga yo'naltirilgan.

Shunga ko'ra, hukumat tomonidan ko'proq hisob-kitoblarga muhtoj bo'lgan sohalar ta'minlanadi, odatda, bugungi kunda muhandislarni tayyorlash advokatlar yoki iqtisodchilarni tayyorlashdan ko'ra ko'proq aktivlarni talab qiladi.

Ta'lim standartlariga muvofiq, xususiy ta'lim muassasalarida xarajatlar minimallashtiriladi va natijada ta'lim to'lovlari kamayishi bilan nodavlat ta'limga bo'lgan talab kundan-kunga ortib bormoqda.

Xususiy oliy o'quv yurtlari soni ortib bormoqda. Boshqa tomondan, dotatsiya siyosati, kamroq aktivlarga muhtoj bo'lgan mutaxassisliklarni tayyorlash uchun litsenziyalar va o'qituvchilar xodimlarining malakasiga bo'lgan talablarning pastligi xususiy oliy o'quv yurtlari sonining ko'payishiga yordam beradi. Bundan tashqari, u nodavlat muassasalarida bitta o'qituvchi uchun ish haqining mos darajasini va talabalar sonining ko'payishini ta'minlaydi.

Evropa modeli. Ushbu modelda ta'limning barcha bosqichlari markazlashtirilgan va hukumat tomonidan erkin ta'minlanadi. "Grading procecces" hatto boshlang'ich maktablarda ham juda yuqori va ushbu jarayonga ko'ra talabalar keyingi bosqichga yoki shaklga o'tishlari mumkin.

Evropada universitetlar AQShga qaraganda kamroq mustaqil. Oliy o'quv yurtlarini boshqarishda ilmiy lavozimlar katta rol o'ynaydi, qo'shma Shtatlarda homiylik kengashlari institutlarni boshqarishda boshqalarga qaraganda ko'proq rol o'ynaydi.

Ta'lim tizimi Evropa mamlakatlarida, ayniqsa Frantsiya va Germaniyada davlat byudjeti tomonidan moliyalashtiriladi va hukumat tomonidan nazorat qilinadi.

Ta'lim muassasalarining xarajatlari hukumat stipendiyalari, o'qish to'lovlari va Evropa mamlakatlaridagi tijorat daromadlari hisobidan qoplanadi. Bu omillar bo'limlari turli mamlakatlarda o'zgaruvchan farq qiladi. Talabalar kundalik xarajatlarini quyidagi manbalardan o'zlari qo'llab-quvvatlaydilar:

- ota-onalar pul;
- hukumat tomonidan berilgan individual stipendiyalar:
- talabalar uchun maxsus kreditlar;
- boshqa daromadlar.

Buyuk Britaniyada ta'lim muassasalarini baholash uchun reyting tizimi yaratilgan va har yili muassasalar milliy reyting jadvali e'lon qilinadi. Yuqori ta'lim sifatiga ko'ra yuqori darajadagi muassasalar yoki universitetlar qo'shimcha hisoblar bilan ta'minlanadi.

Davlat va xususiy maktablar, eng yaxshi va o'rta universitetlar ta'lim sifati Amerika modeli bir-biridan farq qiladi. Ta'lim AQSh, Kanada va Shvetsiyada hamma uchun mavjud. Bu milliy an'ana. Ta'lim an'anaviy ravishda AQShdagi federal hukumatdan mustaqildir, hatto davlat ta'lim muassasalari ham haq evaziga faoliyat yurutishadi.

Ta'lim uchun davlat moliyasi AQShda to'g'ri taqsimlanadi, agar hukumat tomonidan moliyalashtiriladigan muassasalar imzolangan darajadan ko'tarilsa, uning mustaqilligi va tashqi o'zgarishlarga ta'siri ziddiyatli bo'ladi.

AQShdagi ta'lim muassasalarining yarmidan ko'pi xususiy koorparatsiyalar tasarrufida. AQShda 3500 dan ortiq muassasalar mavjud. Hamkorlik bo'lmagan muassasalar uchun javobgarlik sobiq bitiruvchilar yoki boshqalar bo'lgan homiylar tomonidan ta'minlanadi.

Xulosa

Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish mavjudlik, arzonlik va sifatli ta'limni muvozanatlashtiradigan turli xil yondashuvlarni talab qiladi. Xorij mamlakatlarning tajribalari boshqa xalqlar uchun qimmatli saboq beradigan turli modellarni ta'kidlaydi. Muvaffaqiyatli o'tish va xalqaro hamkorlik innovatsion moliyalashtirish yechimlari imkoniyatlarini yanada namoyish etadi. Aynan shu jamoaviy sa'y-harakatlar orqali universitetlar rivojlanishda davom etishi va kelajak avlodlar uchun mustahkam poydevor yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimkhanova N. Improving accounting and auditing of goods and material resources."Экономика и социум" №4(107)-2 2023.12.15
2. Aliqulov M. Development of state private partnership: problems and prospects //International Finance and Accounting. – 2019. – Т. 2019. – №. 4. – С. 15.
3. Oromov Jakhongir.Ways of developing the financial market.Web of scientist international scientific research journal.ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 9, Sep., 2022.ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 10, Oct., 2022.
4. Alikulov M. S. Priorities for improving investment activities of insurance organizations //ISJ Theoretical & Applied Science, 08 (100). – 2021. – С. 423-427.

WORDLY KNOWLEDGE